

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.fpvmv.umb.sk/politickevedy>

Autor(i) / Author(s): Štefančík Radoslav
Článok / Article: Levels of Migration Policy / Úrovně migračnej politiky
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB
Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and
International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

ŠTEFANČÍK, R. 2011. Úrovně migračnej politiky. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 14, č. 3, 2011. ISSN 1338 – 5623, s. 6 – 34. Dostupné na internete:
<[http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/4_2011/stefancik\(1\).pdf](http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/4_2011/stefancik(1).pdf)>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

ÚROVNE MIGRAČNEJ POLITIKY

Radoslav Štefančík*

RESUME

This treatise outlines the structure of migration policy forcefully integration policy. It explains the three traditional approaches to integration policy in Europe - assimilationism, multiculturalism and ethnic exclusivism and outlines a new approach to integration resulting from the current situation in Western Europe. In the context of immigration policy the study presents factors of its creation. It is a normative and philosophical background, question how the modern nations have been created and then the interests of nation states. More attention is paid to integration policy. Individual approaches are explained with an example of integration policy in France, Germany, Great Britain and the Netherlands. The text draws attention to current trends in migration policy. It is particularly emphasized retreat from previous several concepts towards a new type of integration policy, which is based on the individual integration of foreigners.

Key words: migration, migration policy, integration policy, multiculturalism

Úvod

V auguste 2010 vyvolalo nespokojnosť časti európskej verejnosti a niektorých politikov európskych štátov vyhostenie bulharských a rumunských Rómov z Francúzska. V septembri toho istého roku sa do švédskeho parlamentu prvýkrát v histórii dostala protipristaňovecky naladená strana Švédski demokrati. Na nový stranický subjekt v parlamente reagovalo švédske obyvateľstvo početnými demonštráciami. V októbri 2010 vyvolal rozporuplné reakcie prejav nemeckej kancelárky **Angely Merkel** o zlyhaní multikulturalizmu. V ten istý mesiac v Holandsku vytvorili prvýkrát od roku 1918 menšinovú vládu. Nový predseda vlády **Mark Rutte** sa v niektorých prípadoch môže oprieť o podporu Strany pre slobodu, na čele ktorej stojí kontroverzný **Geert Wilders**, známy svojimi protimoslimskými vyjadreniami. Koncom novembra rozhodovali Švajčiari v referende o vyhostení odsúdených cudzincov. V rovnakom mesiaci upozornila agentúra BBC na antisemitský a homofóbny obsah učebníc určených na vyučovanie vo víkendových školách vo Veľkej Británii pre deti pochádzajúce zo Saudskej Arábie. Texty mali

* PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre politológie Filozofickej fakulty, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, e-mail: radolist@yahoo.de

dokonce obsahovať návod, ako odseknúť viacnásobným zlodejom ruku (BBC, 2010). V priebehu niekoľkých mesiacov sa vo viacerých európskych krajinách dostali otázky spojené s migráciou a migračnou politikou medzi popredné témy aktuálnej politickej diskusie. Všetky uvedené štáty majú spoločný vysoký počet cudzincov. Naopak, rozdielne doteraz pristupovali k integrácii prisťahovalcov. Zatiaľ čo Francúzi uplatňovali asimilačný model, Nemci a Švajčiari segregačný, prisťahovalci vo Veľkej Británii, vo Švédsku a Holandsku boli integrovaní podľa princípov multikulturalizmu. Napriek rozličným integračným konceptom problémy spojené s procesom integrácie cudzincov sa objavili vo všetkých spomínaných krajinách. Uvedené príklady tvoria len minimálny výpočet udalostí, ktoré na jeseň 2010 priniesli médiá v spojitosti s medzinárodnou migráciou. Dnes je migrácia aktuálnym predmetom politickej diskusie v mnohých západoeurópskych krajinách, stáva sa obsahom predvolebných kampaní, z čoho následne vyplýva zvýšený záujem o migráciu medzi politológmi.

V politologickej perspektíve je medzinárodná migrácia skúmaná z troch pohľadov. Prvý nazerá na politiku ako príčinu migračných procesov, podľa druhého je migračná politika reakciou na cezhraničný pohyb obyvateľstva a nakoniec tretí vníma mobilitu ako „*inštitucionálny rámec a normatívny diskurz, od ktorého sa odvíja legitimita štátnej migračnej politiky*“ (Bauböck, 2004, s. 31). V prvom prípade predstavuje politika nezávislú premennú. K politike ako príčine sa viaže nedemokratický charakter režimu v štáte pôvodu, rôzne národnostné konflikty alebo štátom vynútené vysťahovanie celých etnických skupín. V cieľových krajinách ide o podmienky upravujúce vstup cudzincov do prijímajúcej krajiny a prístup na trh práce, podmienky spojené s usadením, vrátane možností na trhu s realitami a nakoniec normatívy upravujúce získanie štátneho občianstva. Závislá premenná, teda dôsledok migrácie, je stelesnená v migračnej politike na úrovni verejnej politiky (policy). Ako závislá premenná je považovaná aj miera a charakter politickej diskusie na úrovni politického procesu (politics). Otázne je, ako dokáže migrácia ovplyvniť stranícku súťaž alebo verejnú diskusiu medzi aktérmi politiky. Ako sa migrácia politizuje, kedy a za akým účelom. Napokon tretiu úroveň výskumu politiky tvorí analýza inštitucionálnych aspektov politiky (polity). V tomto prípade ide o skúmanie vplyvov ústavných tradícií alebo tradičných koncepcií národných identít (etnický alebo politický národ, krajina prisťahovalcov alebo starousadlíkov) na vytváranie migračnej politiky (Bauböck, 2004). V centre pozornosti tohto textu stojí v poradí druhý predstavený rozmer vzťahu migrácie a politiky. Na politiku je v tejto súvislosti nazerané ako na závislú premennú, t. j. politiku ovplyvnenú migráciou. Jej rozsahom, charakterom prekračovania hraníc, osobnostným zložením aktérov migrácie, správaním sa prisťahovalcov v cieľovej krajine, ich ochote rešpektovať kultúrne,

politické a právne tradície a hodnoty prijímajúceho štátu. Nie sú to ale len okolnosti migrácie ovplyvňujúce migračnú politiku. Do skupiny faktorov patria rovnako bezpečnostné, demografické a ekonomické podmienky cieľového štátu.

Článok predstavuje vnútornú štruktúru migračnej politiky s dôrazom na integračnú politiku. Vysvetľuje tri tradičné prístupy v európskych podmienkach – asimilacionizmus, etnický exkluzivizmus a multikulturalizmus a načrtáva nový prístup k integrácii vyplývajúci z momentálnej situácie v konkrétnych krajinách západnej Európy (Veľká Británia, Holandsko a Francúzsko). Text upozorňuje na trendy v súčasnej migračnej politike. Založený je na predpoklade postupného ústupu od doterajších konceptov integračných politik európskych štátov smerom k novému modelu, ktorý je založený na individuálno-občianskej integrácii.

1 Štruktúra migračnej politiky

Komplex nástrojov štátu v oblasti migrácie upravujúcich vstup cudzincov na svoje územie, podmienky pobytu a ich integráciu do spoločnosti tvorí migračnú politiku. **Mary M. Kritz** vidí pod migračnou politikou „*pohľad národných štátov na pohyb populácie cez svoje hranice*“ (Kritz, 1987, s. 947). **Gary P. Freeman** definuje migračnú politiku ako „*úsilie štátu o reguláciu a kontrolu vstupu na svoje národné teritórium a o určenie podmienok na pobyt ľudí, ktorí hľadajú trvalé bydlisko, sezónnu prácu alebo politický azyl*“ (Freeman, 1992, s. 1145). Takto poňatá definícia však vykazuje určitý deficit. Predpokladá totiž len jednosmerný pohyb obyvateľstva, zatiaľ čo do komplexu migračnej politiky spadajú aj ustanovenia upravujúce opačný pohyb. Patria sem napríklad pravidlá hostiteľského štátu pri navracaní utečencov do krajiny pôvodu, ak zanikli okolnosti na jej opustenie, alebo podporné opatrenia motivujúce pracovných migrantov na návrat do vlasti, pokiaľ ich zamestnávanie nie je viac výhodné pre hospodárstvo cieľového štátu.

Termín migračná politika sa vo všeobecnosti používa na označenie troch oblastí migrácie: prisťahovalectva, azylu a integrácie cudzincov. V podmienkach španielskeho výskumu migračných procesov sa pred niekoľkými rokmi do tejto oblasti zahŕňala aj problematika vysťahovania a vnútornej migrácie, od deväťdesiatych rokov však aj tu prevažujú otázky prisťahovania sa cudzincov a ich integrácie do spoločnosti (Birsl, 2003). Podľa **Borisa Divinského** sa za migračnou politikou skrýva úprava troch špecializovaných politik: imigračnej, azylovej a integračnej (Divinský, 2005), hoci všetky tri oblasti sú navzájom úzko prepojené. Štruktúru migračnej politiky neskôr dopĺňa aj o politiku návratovú, vízovú a naturalizačnú (Bargerová, Divinský, 2008). V tomto texte vízová a naturalizačná

politika nebudú definované ako samostatné politiky, keďže poskytovanie víz, teda povolení na pobyt sú chápané ako jeden zo základných nástrojov prisťahovaleckej politiky. A podobne, podmienky na poskytnutie občianstva sú vnímané ako nástroj integračnej politiky.

Štruktúra migračnej politiky je podobná aj u ďalších autorov. Niektorí z nej vynímajú azylovú politiku a nazerajú na ňu ako na samostatnú kategóriu verejnej politiky. Napríklad **Jürgen Fijalkowski** poníma migračnú politiku ako zjednocujúci termín pre *„prisťahovaleckú politiku a integračnú politiku“*, pričom obe kladie na rovnakú úroveň. Zatiaľ čo v rámci prisťahovaleckej politiky si vlády cieľových krajín kladú otázku komu, za akým účelom a na akú dobu umožnia vstúpiť na územie štátu, v rámci integračnej politiky sa budú vlády pýtať, ako *„budú zaobchádzať s osobami, ktoré sa rozhodli usadiť v cieľovej krajine a postupne, aj napriek rozdielnym kultúrnym vzorcom správania, sa stanú súčasťou domácej spoločnosti“* (Fijalkowski, 1997, s. 154). S podobnou schémou sa stretávame aj u českých autorov **Andrey Baršovej a Pavla Baršu**, ktorí termínom migračná politika ponímajú *„politiky smerujúce k priamej či nepriamej regulácii a riadeniu pohybu ľudí cez medzinárodné hranice“* (Baršová, Barša, 2005, s. 9 - 11). Imigračná a integračná politika sú teda spolu s politikou azylovou jednotlivými súčasťami migračnej politiky.

Okrem troch uvedených oblastí tvorí súčasť migračnej politiky aj výsledok spolupráce medzi štátmi v procese tvorby nástrojov regulujúcich cezhraničný pohyb obyvateľstva, ktoré spadajú pod tzv. zahraničnú migračnú politiku. Nakoľko sa jedná o predpisy upravujúce politiku v oblasti imigrácie, napr. azylového práva, jej akceptácia ako samostatnej súčasti migračnej politiky je otázna. Nástroje spadajúce do tejto oblasti verejnej politiky môžu byť prijímané buď ako výsostné právo jednotlivých štátov, alebo ako výsledok činnosti transnacionálnych organizácií, ku ktorým štáty patria a svojim členstvom sa zaväzujú uplatňovať dohodnuté predpisy aj na svojom území. Migračná politika tak zahŕňa právne predpisy národných štátov a transnacionálnych organizácií v oblasti vstupu, pobytu a integrácie cudzincov do hostiteľskej spoločnosti. Z uvedeného vyplýva, že pod pojmom migračná politika rozumieme systematický komplex nástrojov štátu v oblasti imigrácie, azylu a integrácie, ktorého prijímanie na národnej úrovni je koordinované vybraným orgánom (orgánmi) štátnej správy. Takto poňatá migračná politika platí najmä pre štáty s dlhodobou skúsenosťou s prisťahovalectvom. V štátoch, kde migrácia kvôli nízkemu počtu cudzincov nemá výrazný dopad na chod spoločnosti, môže migračná politika existovať v podobe samostatných čiastkových dokumentov schvaľovaných nesystematicky, bez vzájomnej spolupráce štátnych orgánov. Okrem dokumentov

prijatých na národnej úrovni spadajú do migračnej politiky aj výsledky rozhodovania nadnárodných organizácií, pokiaľ sú prijaté ustanovenia záväzné pre členské štáty.

V súvislosti s vyrovnávaním rozdielov medzi krajinami pôvodu a cieľovými štátmi, resp. ukončením dôvodov migrovať, vzniká ešte jedna oblasť migračnej politiky – politika návratová. Táto môže mať dve roviny. Prvú rovinu predstavuje prístup cieľového štátu, pokiaľ si uvedomí, že na jeho území sa nachádzajú cudzinci, ktorých pre uspokojenie svojich potrieb viac nepotrebuje. Napr. po odznení ekonomického rastu vyvstáva otázka, akým spôsobom zabezpečiť odchod prebytočnej zahraničnej pracovnej sily do krajiny pôvodu. Do tohto typu politiky patria aj opatrenia upravujúce návrat utečencov po ukončení dôvodov na útek. Návratová politika sa dotýka rovnako zdrojovej krajiny. Napr. v prípade vyrovnania ekonomických rozdielov medzi štátmi a z toho plynúcich hromadných návratov, vláda krajiny pôvodu musí čeliť zvýšenej ponuke pracovnej sily na domacom pracovnom trhu.

2 Faktory s vplyvom na tvorbu migračnej politiky

Na tvorbu migračnej politiky vplyvajú rôzne ekonomické, kultúrne, demografické a politické záujmy cieľových krajín. Podľa **G. S. Heiduka** (2005) môže mať migračná politika na jednej strane výlučne protekcionistický charakter, t. j. prostredníctvom regulácie a kontroly prisťahovalectva sledovať svoje vlastné záujmy, alebo môže byť orientovaná na integráciu cudzincov do prijímajúcej spoločnosti bez ohľadu na ich príslušnosť k socioekonomickým skupinám. Tento predpoklad však platí len v prípade, ak sa štát stavia k imigrácii pozitívne, t. j. presadzuje expanzívnu prisťahovaleckú politiku. V nasledujúcom texte sú predstavené iné než hospodárske a demografické vplyvy na tvorbu migračnej politiky národných štátov.

2.1 Normatívno-filozofické východiská

Faktory ovplyvňujúce súčasný charakter migračnej politiky siahajú až do obdobia budovania národných štátov, ktoré boli vo vzťahu k ľudským právam vytvárané na dvoch princípoch: nacionalizme a univerzalizme (A. Baršová, P. Barša, 2005). Zatiaľ čo prvý zabezpečoval dobro pre vybranú kolektívnu entitu, druhý bol spojený s rešpektovaním práv všetkých jednotlivcov. Jednalo sa teda o dva vo svojej podstate protichodné princípy. Nacionalizmus dbal o blaho určitého národa, univerzalizmus zabezpečoval rešpektovanie ľudských práv pre každého bez ohľadu príslušnosti k nejakému národu. Štát založený na nacionalizme je partikularistický, jeho primárnym cieľom je ochrana národa,

zatiaľ čo liberálny štát založený na univerzalizme zastrešuje ochranu práv všetkých ľudí bez ohľadu na národnosť. V napätí medzi nacionalizmom a univerzalizmom nachádzajú **Baršová s Baršom** jeden z faktorov ovplyvňujúcich podstatu migračnej politiky. Podľa princípu, ktorý prevažuje, môžeme hovoriť o otvorenom alebo uzatvorenom prístupe k prisťahovalcom (A. Baršová, P. Barša, 2005). Štáty západnej Európy sa väčšinou nachádzajú v rovnováhe medzi oboma princípmi, ich vychýlenie k univerzalistickému princípu sa odráža v liberálnej politike alebo naopak, vychýlenie k nacionalistickému princípu vedie k reštriktívnej migračnej politike.

Toto ponímanie **Baršová s Baršom** ďalej rozvíjajú a podľa toho, ktorý princíp prevláda, rozlišujú medzi štyrmi typmi migračnej politiky: založenej na „*libertarianizme, liberalizme, komunitarizme a realizme*“ (Baršová, Barša, 2005, s. 19 - 20). V libertariánskom štáte patrí sloboda pohybu k najvyšším hodnotám každého jednotlivca, považuje sa totiž za súčasť práva na vlastníctvo. Podľa libertariánskej tradície by možnosť sťahovať sa z jedného štátu do druhého nemala byť obmedzená prekážkami. Jednotlivci zároveň predpokladajú príchod ďalších osôb a nevytvárajú obmedzenia pre ich slobodný pohyb. Liberálny štát už predpokladá rozdielny prístup vo vzťahu k právam prisťahovalcov. Vychádza z predpokladu, že všetci majú rovnaké práva, ale najskôr bude uprednostňovať občanov patriacich do spoločenstva. Až keď budú zabezpečené práva vlastným občanom, začne byť štát ústretový aj k cudzincom.

Na dva odlišné pohľady vo vzťahu k právam občanov upozorňuje vo svojej eseji aj **Charles Taylor** (2001). Jeho kritika smeruje voči ponímaniu liberalizmu ako smeru, ktorý zaobchádza so všetkými ľuďmi ako s rovnými a zabúda pritom na individuálne odlišnosti jednotlivcov. Práve v úcte voči osobitostiam vidí **Taylor** nevyhnutnú podmienku ochrany identity členov iných kultúr v prostredí multikultúrnej spoločnosti. Podľa **Taylora** môže byť spoločnosť liberálna len vtedy, ak je „*schopná rešpektovať rozmanitosť, zvlášť v prístupe k tým, ktorí nezdediajú jej spoločné ciele, a pri predpoklade, že môžu ponúknuť adekvátne záruky základných práv*“ (Taylor, 2001, s. 76). Dôležitým predpokladom na uznanie rozmanitosti inej kultúry je skúmanie jej hodnôt. Iná kultúra by tak nemala byť skúmaná z pohľadu našich zaužívaných hodnotových stereotypov, ale z pohľadu hodnôt pre ňu vlastných. V prípade uvažovania **Charlesa Taylora** tak nejde len o spor medzi zástancami ochrany ľudských práv na jednej strane a predstaviteľmi univerzalistickej koncepcie rovnosti na strane druhej, ale ide o „správnu“ definíciu podstaty liberálnych princípov. **Jürgen Mackert** opierajúc sa o **Stevena Lukesa** tento rozpor ďalej rozvíja rozlišovaním dvoch princípov:

„politiky rovnakej dôstojnosti“ a „politiky uznania“ (Mackert, 2006, s. 75). Oba označujú vo svojej podstate egalitárne normatívne princípy politickej morálky, vychádzajúce z toho, že štát pristupuje ku všetkým obyvateľom ako k rovnocenným občanom. Tento predpoklad je však oboma princípmi rôzne interpretovaný. „Politika rovnakej dôstojnosti“ ako abstraktný, nezaujatý a rozdiely si nevšímajúci princíp požaduje zaobchádzať so všetkými ľuďmi ako s rovnými bytosťami a pristupovať k ich individuálnym predstavám dobrého života rovnako. Tento princíp má niekoľko dôsledkov: 1. nikto z ľudí nesmie byť prinútený k nejakej určitej forme života, 2. vyžaduje sa neutralita štátu, jeho politika nesmie byť ospravedlnená tým, že uprednostňuje určitú formu dobrého života, 3. jednotlivci nesmú byť diskriminovaní kvôli svojim odlišným životným zvyklostiam, 4. vyžaduje sa nestranné hodnotenie verejných rozhodnutí oslobodené od špecifických záujmov a 5. tento princíp zahŕňa individualistický princíp, t. j. robí z individua adresáta politiky. „Politika uznania“ vystupuje ako menej abstraktný a zaujatý princíp, ktorý dbá na rozdiely, predovšetkým identity jednotlivca alebo skupiny. Nie to je dôležité, čo ľudí spája, ale práve ich rozdiely sú dôležité a rozhodujúce. Podobne ako prvý princíp aj tento má svoje dôsledky: 1. aj tu je prítomná absencia donútenia, ale nie preto, že by donútenie mohlo obmedziť autonómiu, ale preto, že donútenie potláča autenticitu, t. j. špecifický výraz partikulárnych hodnôt skupiny, 2. odmieta princíp požiadaviek neutrality hodnotenia konania a popiera možnosť hodnotení a vysvetlení založených na rozdieloch, 3. záujmy znevýhodnených menšín môžu byť zabezpečené a presadené len pozitívnou diskrimináciou, 4. vyžaduje sa princíp zaujatosti, a 5. tento princíp nie je individualistický do tej miery, pokiaľ sa jednotlivci vnímajú ako členovia určitého kolektívu a nositelia kolektívnych vlastností (Mackert, 2006).

Na rozdiel od prvých dvoch na liberalizme založených typov štátov v prípade komunitárneho štátu má pred jednotlivcom prednosť spoločné dobro národa. Podstatu komunitaristického myslenia tvorí konkrétne spoločenstvo ako spoločenstvo hodnôt, ktoré má slúžiť pre orientáciu ľudí. Súdržnosť spoločnosti pozostávajúcej z jednotlivých indivíduí existuje len vtedy, pokiaľ tvoria jej neoddeliteľnú súčasť. Preto musí byť záujem spoločnosti v určitých prípadoch „prednejší, než záujem jednotlivcov“ (Neubert, 2002, s. 11). Len vďaka dobrovoľne vytvorenej spoločnosti sa môže rozvíjať aj jednotlivec, ten však musí tvoriť súčasť národa. Vlastnosti ako spoločná kultúra, jazyk a náboženské presvedčenie sú prostriedkami na prežitie národa aj v budúcnosti. Vybočenie zo zaužívaných zvyklostí by mohlo viesť k dezorientácii spoločnosti. Vzťahy medzi

príslušníkmi spoločnosti by nemali byť založené výlučne na právnom základe, ale hlavne na vyznávaní spoločných hodnôt (Neubert, 2002). Podľa komunitaristického myslenia spoločnosť nemá povinnosti voči príslušníkom iných národov. Pomoc sa poskytuje len v tom najnutnejšom prípade. Vo vzťahu k migrácii komunitarizmus predpokladá ústretový prístup len voči prisťahovalcom, ktorí boli k migrácii prinútení z dôvodov ako prírodné katastrofy, vojnové konflikty, terorizmus. Napokon, podobne ako v komunitarizme, aj v prípade realizmu stojí pred jednotlivcom záujem národa. Rozdiel však spočíva v tom, že realistický prístup nesmeruje svoj záujem k spoločnému dobrému životu celej spoločnosti, ale k zabezpečeniu poriadku a bezpečnosti. Až po ich zaistení nasleduje zaistenie všeobecných zásad ľudskosti, záujem národa je však prioritný. Migrantom sa poskytuje pomoc len v prípade, pokiaľ to vyhovuje národu, napríklad pri nedostatku pracovnej sily (Baršová, Barša, 2005).

2.2 Národná identita

Ďalší z faktorov s vplyvom na vzťah štátu k prisťahovalcov treba hľadať v spôsobe dejinného vytvárania národov. Predpokladá sa, že spoločnosti, ktoré boli vytvorené dlhodobým prisťahovalectvom, budú k imigrantom pristupovať ústretovejšie než národy bez skúsenosti s migračnými pohybmi. **Baršová s Baršom** (2005) si pri výskume migračnej politiky všímajú vzťah medzi odlišným národným sebadefinovaním vytvoreným v priebehu budovania národného štátu a s ním spojenou národnou identitou a odlišnými súčasnými prístupmi vládnych kabinetov k prisťahovaleckým politikám – teda prístup založený na otvorenosti alebo naopak, prístup založený na uzavretosti. Tento model však nemá univerzálny charakter, odráža len realitu jedného historického obdobia. Obaja autori na základe pozorovania spôsobov vzniku národných štátov vytvorili typológiu národných identít. Ich model spočíva na dvoch protikladoch. Prvý je založený na protiklade medzi národom *prisťahovalcov* - *osadníkov* a národom *starousadlíkov*, teda medzi národom „exogénnym“ a „endogénnym“. Druhý je protikladom medzi národom *občianskym* a národom *etnickým*. V prípade národa prisťahovalcov - osadníkov bola spoločnosť dlhodoobo budovaná formou prisťahovalectva a osídľovania nových krajín pôvodne cudzími štátnymi príslušníkmi. V takomto prípade sa predpokladá otvorenejší prístup k imigrantom, ktorí sú spoločnosťou vnímaní ako budúci spoluobčania. V druhom prípade ide o národ potomkov pôvodných obyvateľov, ktorí na určitom území žili po stáročia bez, alebo len s malými skúsenosťami s novými migračnými vlnami.

Okrem formy vytvárania domácej populácie zohráva pri tvorbe migračnej politiky podľa **Baršovej a Baršu** (2005) aj charakter príslušnosti k štátotvornému národu. Oproti sebe tak stoja národy etnické a národy občianske. V prípade etnických národov je kritérium príslušnosti „*pokrvné príbuzenstvo k etnickej skupine*“. Ide o štáty, kde bolo alebo je štátne občianstvo udeľované na základe pokrvného príbuzenstva k rodičom (princíp *ius sanguinis*). V prípade občianskych národov príslušnosť k inštitúciám určitého štátu. V tomto type štátov sa štátne občianstvo prideliuje na základe miesta narodenia (princíp *ius soli*). Na základe uvedených kritérií vytvorili štyri ideálne modely národnej identity a podľa historickej skúsenosti vývoja moderného štátu k nim priradili sedem štátov. K občianskemu národu prisťahovalcov osadníkov priradili USA, Kanadu a Izrael, etnickým národom osadníkov sú obyvatelia Izraelu. Naopak, do skupiny občianskeho národa starousadlíkov patrí Francúzsko a Veľká Británia, k etnickému národu starousadlíkov Nemecko.

2.3 Iné faktory s vplyvom na tvorbu migračnej politiky

Migrácia je pomerne zložitým fenoménom a orientovať svoju pozornosť len na dve vyššie uvedené oblasti obmedzuje pohľad na jej ďalšie súčasti. Na predstavenie zložitosti tvorby migračnej politiky je vhodný model **Ursuly Birsli** (2003) a jej autorského kolektívu. Podľa tohto modelu je jadrom migračnej politiky prístup na teritórium určitého národného štátu a jeho politický priestor. Ten závisí od motívov a záujmov piatich sfér verejnej politiky: politiky pracovného trhu, hospodárskej politiky, vnútornej politiky, zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Tento záujmový okruh je obkolesený politicko-kultúrnymi faktormi, ku ktorým patria verejná debata o prisťahovalectve a azyle, stranícko-politická diskusia a postoj verejnosti. Nakoniec vonkajší štvorec je vložený do historicky podmieneného migračného systému cieľových štátov (Birsli, 2003). Migračným systémom sa jednotlivé európske štáty v minulosti odlišovali vzhľadom na ich rozdielne vzťahy medzi krajinami pôvodu a cieľa. Tie vychádzali napríklad z koloniálnych a postkoloniálnych medzištátnych vzťahov alebo zo skúsenosti s vyhnanstvom a utečenectvom v dôsledku vojny a nacizmu. S rozvojom hospodárstva a nedostatku pracovnej sily, ktorý sa odrazil vo verbovaní lacných pracovníkov tretích krajín, dochádza k približovaniu pôvodne rozličných migračných systémov v štátoch západnej Európy. Z uvedeného vyplýva, že aj v prípade, ak budú existovať tlaky medzinárodných organizácií na úzku spoluprácu, národný štát zostane tou poslednou inštanciou, na ktorej sa bude rozhodovať o finálnej podobe migračnej politiky. Záujmy národného štátu vyzdvihuje

aj **Mary M. Kritz**, podľa ktorej „*štáty formulujú migračnú politiku na základe svojich národných záujmov a tradícií než podľa demografických potrieb*“ (Kritz, 1987, s. 948). Oblasť imigračnej politiky zostáva aj naďalej v rukách národných kabinetov. Národné štáty sa s nevôľou vzdávajú svojich výlučných kompetencií v prospech supranacionálnych organizácií. Tento predpoklad platí aj v prípade prisťahovaleckej a integračnej politiky, keďže prisťahovalci tvoria dôležitý faktor pre tvorbu domácej politiky.

3 Prisťahovalecká politika

Prisťahovaleckou politikou sa rozumieju „*všetky opatrenia upravujúce vstup do krajiny, dĺžku pobytu a právne postavenie cudzinca v cieľovej krajine*“ (Vogel, 1994, s. 134). Predpokladá sa, že liberálnu prisťahovaleckú politiku budú z ekonomických a demografických dôvodov presadzovať najmä tradičné prisťahovalecké krajiny. Štáty s problematickým demografickým trendom nie sú schopné zabezpečiť prirodzenú reprodukciu svojho obyvateľstva, ani trvalý ekonomický vývoj. Ústretová politika v oblasti imigrácie znamená pre ne zároveň spôsob riešenia vlastných problémov. Z pohľadu ekonomických záujmov môžeme v druhej polovici dvadsiateho storočia v západnej Európe (Nemecko, Švajčiarsko, Rakúsko) pozorovať dve fázy prisťahovaleckej politiky. Prvú fázu predstavuje obdobie hospodárskeho rozmachu po II. svetovej vojne do roku 1973, počas ktorého riešili niektoré štáty západnej Európy problémy s nedostatkom pracovnej sily, o. i. aj zamestnávaním najatých pracovníkov zo zahraničia. Zmena z pozitívneho prístupu k pracovnej imigrácii smerom k reštrikčnej migračnej politike bola vyvolaná až negatívnymi následkami ropnej krízy na ekonomiky národných štátov v sedemdesiatych rokoch. Riešenie dôsledkov výpadku na trhu práce je však len jedným z mnohých aspektov ovplyvňujúcich charakter migračnej politiky, v nasledujúcej časti sú predstavené ďalšie z nich.

Podľa **Dity Vogel** (1994) štáty disponujú určitými politickými nástrojmi, ktorými môžu ovplyvniť charakter a intenzitu imigrácie. Dva z nich sú spojené s podmienkami vstupu, teda priamo s prisťahovaleckou politikou, ďalšie štyri sa vzťahujú už viac na status prisťahovalca.

1. Prvým nástrojom je definovanie kategórií cudzincov, ktoré bude štát preferovať. V rámci nich si štát stanoví, kto môže pricestovať a usadiť sa, napríklad v závislosti od krajiny pôvodu alebo od situácie na domacom trhu práce. Pri rozhodovaní koho prijať zohrali v druhej polovici dvadsiateho storočia významnú úlohu historicko-kultúrne súvislosti. Napr. pre štáty s minulosťou

koloniálnych mocností bolo vzhľadom na ovládanie jazyka výhodné zamestnávať obyvateľov zo svojich bývalých závislých území. Ďalšími inštrumentmi štátnej politiky v oblasti imigrácie sú:

2. Stanovenie maximálneho počtu prichádzajúcich cudzincov.
3. Stanovenie maximálneho obdobia, počas ktorého je ich prítomnosť v cieľovej krajine vítaná, resp. podmienok jej predĺženia.
4. Definovanie podmienok na právo pobytu, napr. prostredníctvom štúdia, uzavretia manželstva, pracovných zmlúv a pod.
5. Stanovenie podmienok upravujúcich práva a povinnosti prisťahovalcov.
6. Stanovenie podmienok, v rámci ktorých sa z prisťahovalca stáva občan s rovnakými právami a povinnosťami ako domáci obyvateľ – získania štátneho občianstva (Vogel, 1994, s. 135).

Prisťahovaleckú politiku ovplyvňujú rovnako povinnosti, ktoré štátom prináležia z členstva v rôznych medzinárodných organizáciách (napr. z príslušnosti štátu k schengenskému priestoru), z dôvodu zaväzujúcich medzinárodných zmlúv (napr. zlučovanie rodín cudzincov) (Seifert, 2000) alebo zo schopností firiem uspokojiť dopyt po pracovnej sile z radov domáceho obyvateľstva.

4 Integračná politika

Pod integračnou politikou sa rozumie komplex postupov štátu zameraných na úspešné začlenenie a prispôbenie prisťahovalcov na život v novom prostredí. Predpokladá vytvorenie adekvátnych podmienok spojených s bývaním, zamestnaním, kariérnym rastom, možnosťou ďalšieho vzdelávania, resp. rekvalifikácie, prístupom k zdravotným, sociálnym a iným službám poskytovaným zo strany štátu. Prisťahovalci sú po odchode z krajiny pôvodu konfrontovaní s novými životnými podmienkami, čo ich znevýhodňuje v porovnaní s domácim obyvateľstvom. **Divinský** definuje integračnú politiku ako „*dlhodobý, multidimenzionálny a dynamický obojstranný proces založený na recipročnom rešpektovaní práv a povinností imigrantov, ako aj majoritnej spoločnosti*“ (Bargerová, Divinský, 2008, s. 14). Obsahom integračnej politiky by malo byť úsilie včleniť cudzincov do spoločnosti tak, aby po určitom čase neboli viac odkázaní na podporu štátu, dokázali rešpektovať právny a politický systém, kultúru, zvyky, tradície, a ovládali úradný jazyk príslušníkov väčšinovej autochtónnej spoločnosti. To znamená, že úspešná integrácia migrantov predpokladá aktívnu participáciu oboch strán. Štátu, ktorý aktívnou politikou

vytvára vhodné podmienky na život imigrujúceho obyvateľstva a prisťahovalcov, ktorí s cieľom rýchlej integrácie si osvojujú, alebo aspoň rešpektujú právne a kultúrne tradície autochtónnej spoločnosti.

Jedným z cieľov integračnej politiky je politická integrácia prisťahovalcov. Podľa **Martinielliho** (2005) obsahuje štyri dimenzie. Prvá je spojená s prístupom k právam, ktoré cieľová krajina zaručuje imigrantom. Možno tak povedať, že čím vyšším počtom práv disponujú, o to viac sú integrovaní v novej spoločnosti. Druhá úroveň je spojená s identifikáciou prisťahovalcov s prijímajúcou krajinou, teda čím viac sa s ňou identifikujú, o to viac sú integrovaní. Tretiu úroveň tvorí prijatie noriem a hodnôt autochtónnej spoločnosti a napokon štvrtá dimenzia zahŕňa politickú participáciu, mobilizáciu a reprezentáciu (Martinielli, 2005). Pod politickou participáciou rozumie aktívnu dimenziu občianstva, inými slovami rôzne spôsoby aktívnej účasti na spravovaní vecí verejných. Politickú mobilizáciu predstavuje ako proces vytvárania kolektívneho aktéra a kolektívnej identity. A nakoniec, na politickú reprezentáciu nazerá ako na vykonávanie moci prostredníctvom skupiny ľudí legitimizovaných k vládnutiu slobodnými voľbami (Martinielli, 2005).

Rozdiely vo vnímaní politickej integrácie nachádzajú aj **Will Kymlicka** a **Wayne Norman**. Podľa nich je možné rozdeliť politickú integráciu do štyroch úrovní: 1. „*citizenship status*“ v zmysle formálnej a právnej rovnoprávnosti, 2. „*citizenship identity*“ ako výraz identifikácie občanov so spoločenstvom, 3. „*citizenship activity*“ v zmysle politickej participácie, napríklad vo voľbách, v politických stranách alebo združeníach a napokon ako 4. „*citizenship cohesion*“, teda ako výraz národnej súdržnosti (Kymlicka, Norman, 2000). Jednotlivé úrovne nie sú na seba naviazané, môžu sa prejavovať aj osobitne. Prisťahovalec bez štátneho občianstva tak môže byť stotožnený so spoločenstvom intenzívnejšie ako naturalizovaný cudzinec s prideleným občianstvom cieľovej krajiny.

Dieter Oberndörfer považuje za najvyšší politický cieľ integrácie cudzincov v demokratickom štáte identifikáciu prisťahovalca „*s politickými hodnotami od ústavy, právneho poriadku po politické inštitúcie*“ (Oberndörfer, 2001, s. 11). Identifikáciu však považuje za ideálny cieľ, nakoľko nikdy nie je dosiahnutá úplne, a to nie len zo strany imigrantov, ale ani zo strany domáceho obyvateľstva. Jej hlavným predpokladom je právne garantovaná záruka občianskej, sociálnej a kultúrnej rovnosti zo strany autochtónnej spoločnosti. Postoje obyvateľov cieľovej krajiny tak zohrávajú nevyhnutnú podmienku úspešnej integrácie. Bez nej nemožno očakávať identifikáciu imigrantov s

hodnotami, právnym a politickým poriadkom ústavného štátu. Zatiaľ čo sociálna a občianska rovnoprávnosť má byť podľa **Oberndörfera** (2001) dosiahnutá garanciou rovnakých práv ako má domáce obyvateľstvo, kultúrnu rovnoprávnosť možno docieľať poskytnutím práva „*uchovávať si svoje typické kultúrne vzorce správania aj v cieľovej krajine, samozrejme v súlade s princípmi právneho štátu*“ (Oberndörfer, 2001, s. 11). Požiadavka kultúrnej rovnoprávnosti je v súlade s princípmi multikulturalizmu, ale ten, ako následne ukážem, nie je v súčasnosti preferovaným spôsobom integrácie cudzincov. Skúsenosti z niektorých západoeurópskych štátov ukazujú, že akceptovať v plnej miere kultúrne tradície imigrantov je pre domáce obyvateľstvo problémom a môže viesť k disharmonickému vzťahu medzi prisťahovalcami a autochtónnou spoločnosťou. Úspešný proces integrácie by mal byť založený predovšetkým na požiadavke ovládania jazyka a akceptovaní kultúrnej identity a politických hodnôt hostiteľskej krajiny zo strany cudzincov. Výborné znalosti jazyka by mali byť bazálnou podmienkou na udelenie užšieho okruhu politických práv (aktívneho a pasívneho volebného práva). Širší okruh politických práv, resp. možnosti na občiansku a politickú participáciu môžu byť garantované aj bez podmienky ovládania jazyka. Do tejto kategórie patrí v prvom rade právo na združovanie v občianskych, ale aj politických organizáciách (politické strany, odbory, mimovládne združenia, cirkvi). Poskytnutiu politických práv však najskôr predchádza garantovanie ekonomickej a sociálnej rovnosti. Práve slobodný prístup na pracovný trh je východiskovým bodom pre úspešný proces integrácie. Prostredníctvom práce sa cudzinec zbavuje závislosti na pomoci od štátu. Pracovný kolektív slúži ako primeraný prostriedok na osvojovanie si domáceho jazyka. V pracovnom prostredí si cudzinec vytvára úzke väzby na sociálne prostredie a podľa správania sa kolegov vytvára obraz o kultúre domácej spoločnosti. Integrácia je preto obojstranný proces, ktorý počíta s aktívnym prístupom autochtónneho obyvateľstva.

4.1 Modely integračnej politiky

V odbornej literatúre sa stretneme s rôznymi členeniami integračných politík v štátoch západnej Európy na konci dvadsiateho storočia (Baršová, Barša, 2005; Divinský, 2005). Väčšina z nich vychádza z dvoch, resp. troch základných modelov: francúzskeho, britského (resp. holandského alebo švédskeho) a nemeckého. Nemecký autor **Dietrich Tränhart** (2005) rozlišuje len dva základné typy integračnej politiky v európskom prostredí – francúzsky (republikánsky) a britský (multikultúrny).

Baršová s Baršom sa prikláňajú k trojdeleniu modelov integračnej politiky. Podľa nich sa v priebehu druhej polovice dvadsiateho storočia vytvorili tri ideálne koncepty integrácie prisťahovalcov: etnicko-exkluzivistický, asimilačný a pluralistický. **Dana Hellová** (2008) predstavuje aj tzv. britský imperiálny model, podľa ktorého prebiehala integrácia menšinových skupín do multietnických skupín s akcentom na kultúrnu dominanciu jednej národnej skupiny. Nakoľko tento model ukončil svoju existenciu zrušením občianstva Britského impéria v roku 1962 a v dvoch skúmaných krajinách sa o ňom nezmieňuje ani odborná verejnosť ani politická elita, nebude objektom ďalšieho uvažovania.

5 Asimilačný model

V asimilačnom modeli sú migranti vnímaní od začiatku ako rovnoprávni členovia pôvodnej spoločnosti za predpokladu, že prijímú za svoje kultúrne vzorce hostiteľskej krajiny. Asimilácia nie je proces okamžitý, predpokladá viacero úrovní (Faist, 2004). **Thomas Faist** za prvú úroveň asimilácie považuje akulturáciu, resp. kultúrnu asimiláciu. To znamená, že prisťahovalci a ich potomkovia preberú reč, normy a ideály autochtónnej spoločnosti. Po akulturácii nasleduje sociálna integrácia, resp. štrukturálna asimilácia. Pod týmto termínom sa rozumie participácia imigrantov na rôznych inštitúciách cieľovej krajiny. Na tretej úrovni, identifikácie, resp. identifikačnej asimilácie, pociťujú imigranti, najskôr ako spoločenstvo a potom aj na individuálnej úrovni, spolupatričnosť k väčšinovej spoločnosti. Rozhodujúcimi stupňami asimilácie sú prvé dve. Až po ich realizácii môže dôjsť k harmonickému splynutiu prisťahovalcov s ostatnými členmi spoločnosti. Asimilačný model bol najmä v období rozkvetu konceptu multikulturalizmu značne kritizovaný najmä kvôli jeho jednostrannosti. Tento model totiž predpokladá, že aktivita v procese integrácie bude prenesená takmer výlučne na plecia prisťahovalcov. V ostatnom období, najmä po teroristických útokov islamských fundamentalistov sa opäť objavujú hlasy, ktoré volajú po návrate najmä prvých dvoch stupňov asimilačného modelu. Dôležitým faktorom integrácie je teda ovládanie jazyka, akceptovanie právneho systému a hodnôt autochtónnej spoločnosti.

Prototyp asimilačného modelu predstavovala integračná politika vo Francúzsku. Na rozdiel od iných industrializovaných krajín bolo Francúzsko v 18. a 19. storočí typické skôr prisťahovalectvom cudzincov než emigráciou svojich obyvateľov. Svoju prisťahovaleckú politiku tak začalo uskutočňovať ešte v období, keď sa z iných európskych štátov sťahovali do Ameriky státisíce

nezamestnaných. Nedostatok pracovnej sily riešili Francúzi na začiatku 20. storočia podpisom dohôd o poskytnutí pracovníkov, o. i. z Talianska, Španielska, Belgicka, Poľska, a po vzniku štátu aj z Československa (Engler, 2007). Napriek vysokému počtu imigrantov sa Francúzsko spočiatku nedefinovalo ako krajina prisťahovalcov. Ešte na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov vnímala vláda pracovnú migráciu ako časovo obmedzenú. Až v osemdesiatych rokoch začala prisťahovalectvo definovať ako trvalý proces (Heckmann, 2000).

Počiatky riadenej imigrácie sa presadili v priebehu trvania III. republiky. Prebiehali tak ruka v ruku s vytváraním moderného francúzskeho národného štátu, v ktorom akékoľvek ideologické, náboženské, jazykové a kultúrne rozdiely boli vnímané ako ohrozenie národnej jednoty (Heckmann, 2000). Politický koncept národa sa zakladal na presadení jedného jazyka a jednej kultúry. „*Model integrácie cudzincov vychádzal z myšlienok republikánskej rovnosti a univerzalizmu francúzskej revolúcie, teda na hesle rovnosti pre všetkých*“ (Tränhardt, 2005, s. 88). Vrchol rovnosti bol stelesnený v zákaze nosiť pokrývku hlavy ako aj iné náboženské symboly na pôde školy. Vzdelávacie inštitúcie založené na zásade náboženskej nezávislosti sa stali nástrojom odstraňovania rozdielov nielen medzi pôvodnými členmi francúzskej spoločnosti, ale aj medzi prisťahovalcami a domácim obyvateľstvom. Veľmi dôležitým aspektom rovnosti bol už v roku 1889 zavedený princíp získania štátneho občianstva – *ius soli*. Na základe neho získal štátne občianstvo každý, kto sa narodil na území štátu. Francúzsko tak bolo voči cudzincom síce otvorené, ale len pod podmienkou, že príjmu novú kultúru a vzdajú sa svojich pôvodných vzorcov správania. Tento model tak cudzincov výrazne asimiloval.

6 Etnicko-exkluzivistický model

Etnicko-exkluzivistický model (nazývaný aj segregačným, Drbohlav, 2001) je založený na minimalizácii kontaktov migrantov s príslušníkmi autochtónnej spoločnosti. Migrácia je vnímaná ako dočasná. Minimálna integrácia migrantov predpokladá vyšší stupeň pravdepodobnosti ich návratu. Podľa **Baršovej s Baršom** typickým predstaviteľom tohto modelu je Nemecko, hoci nemecký autor **Dietrich Tränhardt** (2005) integračnú politiku Spolkovej republiky neradí k nejakému všeobecne uznávanému modelu. Napriek tomu jeho popis nemeckého prístupu k prisťahovalcom vykazuje spoločné znaky s analýzou českých autorov. Stojí tak na pomedzí asimilačného a multikultúrneho konceptu, ktorého korene hľadá **Tränhardt**

v **Herderovej** myšlienke zachovania vlastnej identity. Nemecká vláda po druhej svetovej vojne v dôsledku nedostatku pracovnej sily najímala pracovníkov (gastarbeitrov) z krajín juhozápadnej Európy a Turecka (Herbert, 2003). V období hospodárskej recesie na začiatku sedemdesiatych rokov prijala reštrikčné opatrenia s úmyslom zastaviť príchod migrantov a usadených cudzincov motivovať k návratu do krajiny pôvodu. Túto možnosť však využili len obyvatelia štátov patriacich do Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Väčšina obyvateľov tretích krajín zostala v Nemecku z obavy, že sa už nebudú môcť vrátiť späť. Napriek reštrikčným snahám spolkových vlád počet cudzincov, aj vďaka prisťahovaleckým vlnám ich rodinných príslušníkov narástol. Ku koncu roku 2008 sa pohyboval na hranici cca 15 566 000 osôb s migračným pozadím (Bundesamt, 2008). Zvýšený počet cudzincov donútil nemeckú vládu k zmenám v integračnej politike. Jedným z prvých krokov bola zmena v poskytovaní štátneho občianstva z princípu *ius sanguinis* platného z roku 1913 na *ius soli* (Mammey, 2005). Podľa novej normy tak všetky novonarodené deti na území Nemecka, bez ohľadu na etnickú príslušnosť svojich rodičov, získavajú nemecké občianstvo, pokiaľ aspoň jeden z rodičov žije v Nemecku nepretržite osem rokov a disponuje právom neobmedzeného povolenia na pobyt (Staatsangehörigkeitsgesetz, §4, odsek 3). Ďalším dôležitým znakom zmeny kurzu v oblasti integrácie cudzincov je uznanie Nemecka za krajinu prisťahovalcov (Einwanderungsland) (Bericht, 2001). Nepredpokladá sa teda viac návrat pracovných migrantov do krajiny pôvodu, skôr sa vláda venuje spôsobom, ako prisťahovalcov, najmä z iného než európskeho prostredia, integrovať do väčšinovej spoločnosti.

7 Multikultúrna spoločnosť

Jedným často vyslovovaným a zároveň kritizovaným pojmom v súčasnej politickej diskusii je multikulturalizmus, resp. multikultúrna spoločnosť. Multikulturalizmus nepredpokladá vytváranie nátlaku na prisťahovalcov, aby si osvojili kultúrne vzorce správania domácej spoločnosti, naopak, uznáva legitimitu rozličných kultúr a rovnosť etnických menšín. „*Štát preberá úlohy spojené s integráciou obyvateľov, pričom reflektuje ich odlišný kultúrny a sociálny pôvod*“ (Stýskalíková, 2005, s. 139). Je spájaný v rôznych kontextoch, často sa používa ako synonymum harmonického spolužitia rôznych kultúr. V nasledujúcom texte bude predstavený najmä jeho politický rozmer.

Hoci je zrod pojmu „multikultúrna spoločnosť“ spájaný so Spojenými štátmi americkými (Hirt, 2005), nemecký autor **Alf Mintzel** hľadá jeho korene v Kanade (Mintzel, 1997). Podľa neho je síce pravda, že adjektívum „multikultúrny“ bolo prvýkrát zaznamenané v roku 1941 v románe amerického autora **Edwarda F. Haskella** „*Lance: A Novel About Multicultural Men*“, slovné spojenie „multikultúrna spoločnosť“ však uzrelo svetlo sveta až na prelome rokov 1964 / 65 v Kanade. **Haskellov** pojem sa vzťahoval výlučne na osobu, ktorá v románe stojí ako protiklad k úzkoprsmému nacionalizmu. Nevzťahoval sa na spoločnosť, ani na typ spoločnosti. A nepresiahol hranice beletrie. V tom období sa v odbornej literatúre používal pojem „kultúrny pluralizmus“. Autorstvo termínu „multikultúrna spoločnosť“ pripisuje **Mintzel** americko-kanadskému profesorovi sociológie **Charlesovi Hobartovi**, ktorý ho prvý raz použil v roku 1964 vo Winnipegu na označenie kanadskej spoločnosti. Na jeho rozšírení mal nemalý podiel z Ukrajiny pochádzajúci profesor slavistiky **Paul Yuzyk**, ktorý s **Hobartovým** pojmom v roku 1965 spojil nový typ politiky charakteristický pre Kanadu (Mintzel, 1997). **Yuzyk** odmietol myšlienku bikultúrnej Kanady zloženej výlučne z frankofónneho a anglicky hovoriaceho obyvateľstva a vzhľadom na prítomnosť ďalších etnických skupín, ale aj rôznorodej etnicity obyvateľov s koreňmi vo Veľkej Británii označil Kanadu za multikultúrnu (Yuzyk, 1965). Multikulturalizmus sa podľa **Yuzyka** nevzťahoval len na severoamerický kontinent. Multikultúrnymi mali byť v šesťdesiatych rokoch Belgicko, Švajčiarsko, Rakúsko, Juhoslávia a rovnako aj Československo. Voči prirovnaniu socialistických krajín k multikultúrnym spoločnostiam by zrejme namietal **Giovanni Sartori**. **Sartoriho** podmienkou multikulturalizmu je totiž otvorená spoločnosť založená na pluralizme. „*V zatvorenej spoločnosti sa multikulturalizmus buď neutvára vôbec, alebo len v mŕtvej forme. Môže sa síce vyskytovať v akomsi latentnom stave, práve preto však zostáva realitou skrytou a nepoznanou*“ (Sartori, 2005, s. 47). Rozdelenie Československa krátko po zmene režimu, problémy spoluzitia Slovákov a Maďarov a prejavy rasizmu voči Rómom dokazujú, že multikulturalizmus bol v Československu počas režimu komunistickej strany len klamlivou predstavou, resp. vôbec neexistoval, nakoľko nesplňal Sartoriho základnú podmienku a to existenciu otvorenej spoločnosti.

Preniknutím problematiky migrácie do politickej roviny prebrali uvedený pojem do svojho slovníka aj politickí aktéri. Na začiatku sedemdesiatych rokov definoval kanadský ministerský predseda **Pierre Elliot Trudeau** svoju krajinu ako multikultúrne spoločenstvo (Mintzel, 1997). O desaťrocie neskôr sa v Spojených štátoch amerických dostáva do popredia záujmu verejnosti otázka multikultúrnej výchovy. V tom istom období sa tento pojem objavuje aj v Európe. Na začiatku osemdesiatych rokov najskôr nemeckí cirkevní predstavitelia

prirovnali Spolkovú republiku Nemecko k multikultúrnej spoločnosti, o niečo neskôr sa tento pojem objavuje aj v slovníku generálneho sekretára CDU **Heinera Geißlera** (Mintzel, 1997). Z uvedeného vyplýva, že tejto pojem sa používal v rôznych kontextoch, či už v zmysle národnostne a etnicky heterogénnej spoločnosti, alebo v zmysle prístupu štátnych orgánov k integrácii prisťahovalcov.

Reakciou na nový termín v oblasti politiky bolo zvýšenie záujmu o novú oblasť výskumu aj v prostredí spoločenských vied. Multikulturalizmus bol postupom času v niektorých krajinách (Kanada, Austrália, Veľká Británia, Holandsko, Švédsko) prijatý za oficiálny model integračnej politiky, v iných (USA) sa stal „jednou zo *súperiácií interpretácií národnej identity*“ (Baršová, Barša, 2005). V európskom prostredí sa uplatňoval najmä v Holandsku, Veľkej Británii a vo Švédsku (Runblom, 1994). O multikulturalizme ako prijateľnej doktríne integrácie cudzincov sa diskutovalo aj v Českej republike. Požiadavka na multikulturalizmus v oblasti výchovy a vzdelávania odznela aj v politickom a odbornom diskurze na Slovensku.

Multikulturalizmus ako politický koncept integrácie cudzincov obsahuje vnútorné diferencie. **Birgit Rommelspacher** (2002) rozlišuje medzi konzervatívnym a liberálnym modelom multikulturalizmu. Konzervatívny model multikulturalizmu nazerá na jednotlivé etnické skupiny ako relatívne uzatvorené jednotky a priznáva im za určitých podmienok relatívnu autonómiu. V tomto modeli nejde o rovnocennú spoluprácu rôznych skupín, ale o koordináciu rôznorodých skupín pod taktovkou štátu. Naopak, liberálny model multikulturalizmu vníma vo väčšej miere vzájomné pôsobenie rozličných faktorov a tým aj spoločné a rozdielne znaky medzi etnicky rozličnými skupinami. Tento koncept sa viac snaží o striktné oddelenie štátnej sféry od privátnej. Pritom vychádza z myšlienky, že so zreteľom na všeobecné politické princípy sú všetci ľudia rovní, v súkromnej sfére ale odlišní a štát, do tej miery, v akej je v tejto oblasti zodpovedný, túto rozmanitosť musí zaručovať (Rommelspacher, 2002).

Podobne ako **Rommelspacher** aj **Tomáš Hirt** rozlišuje niekoľko foriem multikulturalizmu: pluralistický, liberálny a kritický (Hirt, 2007). V pluralistickom multikulturalizme sú kultúry vnímané ako do seba uzatvorené entity viazané na konkrétne pospolitosti. Základnou jednotkou spoločenského usporiadania je skupina alebo komunita. Skupina je charakterizovaná vedomím kolektívnej identity a jednou kultúrou. Kultúrne rozdiely sú hlboko zakorenené a neprekonateľné. Komunity majú právo na politické sebaurčenie v kontexte

jednotlivých štátov. V liberálnom multikulturalizme je normatívnym ideálom integrácia jednotlivcov do občianskej spoločnosti ako rovnoprávných osôb. Jeho podstatou je revízia liberalizmu a poukázanie na skutočnosť, že politický a symbolický rozmer partikulárnej kolektívnej príslušnosti nie je v rozpore s myšlienkou občianskej rovnosti. Hlavným oponentom liberálneho multikulturalizmu je nacionalizmus, pretože práve ten vyčleňuje určitých jednotlivcov z plnohodnotnej občianskej participácie. Cieľom tohto prístupu je zachovanie individuálnej občianskej rovnosti rôznych skupín pri zachovaní ich kolektívnej identity. A napokon v kritickej koncepcii multikulturalizmu stojí v centre pozornosti presvedčenie, že romantické oslavy kultúrnej diverzity a rôzne politické zvýhodňovanie minoritných identít neriešia širšie kontextuálne príčiny nerovnomerného zaobchádzania s konkrétnymi ľuďmi. Hlavný problém spočíva v chudobe a oddelenosti od moci. Kritický multikulturalizmus stojí na požiadavke rekonštruovať konceptuálne, politické a praktické nástroje rozvíjané pod nálepkou multikulturalizmu, pričom chce skúmať, aké rozdiely sú otázkami diferenciacie v životoch rôznych jednotlivcov a ako sa dynamika moci odohráva v každodennom živote v určitej kultúre (Hirt, 2007).

7.1 Multikulturalizmus vo Veľkej Británii

Podobne ako v prípade iných koloniálnych mocností, aj Veľká Británia zažila po druhej svetovej vojne nápor prisťahovaleckých vln zo svojich bývalých kolónií. Prístupnými sa stali ostrovy aj vďaka jednoduchému získaniu štátneho občianstva založeného na princípe *ius soli*. Tento spôsob mal svoje korene tak v období feudalizmu (každý, kto sa narodil na území feudála, sa stal jeho poddaným) ako aj imperializmu (všetci, čo sa narodili v rámci hraníc britského impéria, boli jeho štátnymi občanmi).

Ešte pred druhou svetovou vojnou bola asimilácia považovaná za najlepšie nástroj integrácie cudzincov, pričom niektoré postoje k cudzincom vychádzali z rasizmu (Hellová, 2008). V šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa začal presadzovať nový typ politiky založený na dobrých rasových vzťahoch. V centre pozornosti však nestáli vzťahy medzi jednotlivcami, ale medzi skupinami. Upravené boli v antidiskriminačnom Zákone o vzťahoch medzi etnickými skupinami (Race Relations Act). Rasovej diskriminácii však bránil len na verejných miestach, nie na pracovisku, v bankách alebo na trhu nehnuteľností. Až úpravou tejto normy o tri roky neskôr bola odstránená diskriminácia aj na uvedených miestach. Novela priniesla štátnu podporu

činnosti výboru pre etnické vzťahy, ktorého hlavným cieľom malo byť vyšetrovanie prípadov etnickej diskriminácie. Najvýraznejšou zmenou prešla norma v roku 2000, kedy bola antidiskriminačná politika rozšírená do všetkých oblastí spoločenského života (vrátane prístupu k univerzitnému vzdelaniu či služby v polícii). Nevzťahovala sa len na parlament, bezpečnostné sily a prisťahovalecké úrady (Hansen, 2007).

Britský multikulturalizmus, populárny najmä v období nástupu vlády **Tonyho Blaira**, spočíval na troch princípoch: 1. uznanie reality, že britská spoločnosť je spoločnosťou rôznych kultúr, 2. pozitívne vnímanie multikulturalizmu, 3. myšlienka, že stať sa občanom Veľkej Británie neznamená zároveň vzdať sa svojich pôvodných kultúrnych vzorcov správania (Hansen, 2007). Aj tu však platia určité výnimky. Jednou z nich je ovládanie spoločného anglického jazyka, ktoré bolo definovaná ako základná požiadavka vo vzdelávaní cudzincov (Heckmann, 2000). Druhou je sféra náboženstva. V Británii nie sú náboženstvo a štát oddelené, navyše z ústavy vyplýva výsostné postavenie anglikánskej cirkvi. Ostatné cirkvi sú tak v porovnaní so štátnym náboženstvom v druhoradom postavení (Hellová, 2008).

7.2 Multikulturalizmus v Holandsku

Ešte v prvej polovici 20. storočia bolo Holandsko typické vystaťhoveckými vlnami. V druhej polovici sa tento trend zmenil. Začali sem smerovať obyvatelia Surinamu, ako aj pracovní migranti zo severnej Afriky a Turecka. Migranti prichádzajúci do Holandska z jeho bývalých kolónií alebo pracovní migranti nachádzali v novom prostredí vynikajúce podmienky na uchovanie vlastnej kultúry, nakoľko vláda sa domnievala, že väčšina migrantov sa po čase vráti do krajiny pôvodu. Ústretový prístup k uchovaniu kultúrnych zvyklostí prisťahovalcov vychádzal zo samotnej podstaty politického systému Holandského kráľovstva – konsociačnej demokracie (Ersanilli, 2007). Tak ako každý „stíp“ holandskej spoločnosti mal vybudovanú vlastnú infraštruktúru, rovnako aj prisťahovalci si mohli uchovať svoje kultúrne zvyklosti. Zamestnanci mali nárok na sociálnu pomoc štátu, deťom vláda umožnila prehľbovať vedomosti v rodnom jazyku. Cieľom takejto politiky mal byť neskorší hladký návrat cudzincov domov. Postupom času však bolo zjavné, že aj napriek vynikajúcim podmienkam na uchovávanie vlastných kultúrnych vzorcov správania žili cudzinci v zlých životných podmienkach. V priebehu sedemdesiatych rokov prijala vláda sériu opatrení smerujúcich k integrácii

cudzincov do autochtónnej spoločnosti, ktoré vyústili do realizácie politiky multikulturalizmu. Jej cieľom bola integrácia ruka v ruku so zachovaním identity prisťahovalcov. Holandsko zaviedlo vyučovanie cudzincov v ich materských jazykoch, otvorené boli moslimské a hinduistické školy. Zachovanie kultúry v súlade s princípmi konsociačnej demokracie nebolo viac vnímané ako prostriedok efektívneho návratu cudzincov do krajiny pôvodu, ale ako „cesta k ich emancipácii s domácich obyvateľstvom, aktívne podporovaná zo strany štátu“ (Ersanilli, 2007, s. 6). Po teroristických útokoch v USA a najmä po vražde holandského režiséra **Thea van Gogha** sa pohľad na prisťahovalcov (predovšetkým moslimského vierovyznania) a multikulturalizmus výrazne zmenil aj v Holandsku (viď nižšie).

7.3 Kritika multikulturalizmu a nový model individuálno-občianskej integrácie

Ako sa na koncept multikultúrnej spoločnosti nazerá v súčasnosti? Od deväťdesiatych rokov **Baršová s Baršom** pozorujú približovanie troch uvedených integračných modelov. Tento proces však neprebíha len v krajinách, ktoré predstavujú európske modely integrácie (Nemecko, Veľká Británia a Francúzsko), ale k približovaniu dochádza aj v prípade modelu multikulturalizmu v Spojených štátoch amerických, najmä po 11. septembri 2001. Obyvatelia USA sa tak postupne modifikujú z národa prisťahovalcov na národ starousadlíkov 17. a 18. storočia, ktorého kultúru musia prisťahovalci prijať za svoju (Baršová, Barša, 2005). V Spojených štátoch amerických rastie pod vplyvom hispánskej imigrácie podpora tzv. neonativistov, ktorí zdôrazňujú americkú identitu ako exkluzívnu identitu národa pôvodných anglofónnych osadníkov. Francúzsky asimilacionizmus, britský pluralizmus a nemecký etnický exkluzivizmus sa postupne zblížujú do nového modelu – nového poňatia „asimilácie“, resp. občianskej integrácie. Vytvára sa tak nový model individuálno-občianskej integrácie, založený na „požiadavke akceptácie politického rámca liberálnej spoločnosti zo strany prisťahovalcov a absencia zásahov štátu do ich kultúrnej identity“ (Baršová, Barša, 2005, s. 37). Podľa **Baršovej** príčinu odklonu od multikulturalizmu k individuálnej občianskej integrácii v európskych podmienkach nemožno vnímať ako reakciu na antiimigračné vlny krajne pravicových populistických subjektov, ale skôr ako výsledok hľadania „civilizačnej a národnej identity, spravodlivosti a bezpečnosti v európskych spoločnostiach globálnej éry“ (Baršová, 2005). Jadrom novej politiky vo vzťahu k cudzincom je požiadavka ovládania jazyka autochtónnej spoločnosti ako aj rešpektovanie jej základných

hodnôt a právnych i kultúrnych noriem. Dôvodom zmeny sú najmä aktivity predstaviteľov islamského fundamentalizmu. **Baršová** teda zdôrazňuje, že príčinou prehodnotenie migračnej politiky aj v krajinách pôvodne typických svojou koncepciou multikulturalizmu (Holandsko, Veľká Británia) (Uherek, 2005) nie je islam ako taký, ale práve len určitá skupina náboženských fanatikov, ktorých činnosť je namierená proti štýlu života obyvateľov krajín Západu, ako aj proti ich politickej a ekonomickej dominancii (Uherek, 2005). Hľadať príčiny zlyhania tohto konceptu integračnej politiky výlučne v časti militantných moslimov by nebolo správne. Typicky prisťahovalecké krajiny umožnili vo svojich veľkých mestách vytvárať uzatvorené komunity prisťahovalcov bez aktívneho kontaktu s domácou spoločnosťou. Obyvatelia cudzineckých get tak boli prakticky segregovaní. Tak ako neexistoval kontakt cudzincov smerom k domácim obyvateľom, neexistovalo spojenie v opačnom smere. Uzatvorené komunity bez dostatočnej kontroly zo strany štátu alebo samosprávy umožnili importovanie a prechovávanie kultúrnych vzorcov správania, ktoré neboli vždy v súlade s právnymi tradíciami hostiteľskej krajiny. Medializované aktivity priečiacie sa kultúre domácej spoločnosti boli podnetom rastúcej antipatie voči prisťahovalcom.

Ani **Ernst Hillebrand** nehľadá dôvody odmietania multikulturalizmu výlučne v aktivitách náboženských fanatikov. Upozorňuje na odlišné vnímanie základných hodnôt v porovnaní s príslušníkmi autochtónnej spoločnosti aj bežných ľudí (Hillebrand, 2006). Odvoláva sa na štatistiku, podľa ktorej až 40 percent moslimov žijúcich vo Veľkej Británii túži po zavedení šarije, podľa 32 percent by sa moslimovia mali angažovať v boji za odstránenie dekadentnej západnej civilizácie, 20 percent obyvateľov moslimského vierovyznania má pochopenie pre atentáty z júla 2005 a len 17 percent z nich je presvedčených o možnosti dlhodobého mierového spolunažívania moslimov a príslušníkov iného vierovyznania. Napokon, až jedna štvrtina domáceho obyvateľstva si vie predstaviť podporu pre pravicovú radikálnu stranu v parlamentných voľbách. Poukázaním na výsledky prieskumov verejnej mienky tak **Hillebrand** (2006) naznačuje zlyhanie konceptu multikulturalizmu v britských podmienkach, minimálne v oblasti integrácie moslimského obyvateľstva. Svoju kritiku podčiarkuje citáciou pôvodom indického intelektuála **Kenana Malika**, podľa ktorého „*multikulturalizmus síce nevytvoril islamský radikalizmus, ale poskytol mu priestor medzi moslimským obyvateľstvom Veľkej Británie*“ (Malik, 2005), keďže atentátnici zo 7. júla 2005 neboli naverbovaní z inej krajiny, ale mali pochádzať z radov domácich moslimov.

Výraznou zmenou vzťahu k prisťahovalcom prešli aj Holanďania. Zatiaľ čo pôvodná integračná politika bola založená na zachovaní kultúrnej rozmanitosti, dnes je rôznosť kultúr vnímaná ako prekážka integrácie holandskej spoločnosti (Ersanilli, 2007). Na zlyhanie holandského multikulturalizmu upozornila vo svojej autobiografii aj **Aayan Hirsi Ali** (2008), holandská politička somálskeho pôvodu. Podľa nej multikulturalizmus pomáhal konzervovať aj tie zvyky a tradície prisťahovalcov, ktoré protirečia právnym a kultúrnym tradíciami holandskej spoločnosti. Tento systém integrácie vlastne pomáhal udržiavať stav existujúci v krajinách pôvodu. Ak napríklad v moslimských krajinách pôvodu existovalo násilné správanie sa mužov voči ženám a bolo spoločnosťou tolerované, cieľová krajina, v tomto prípade Holandsko, neurobila dostatočné kroky na jeho odstránenie. Politická emigrácia do slobodnej krajiny paradoxne slobodu neprinášala. Odklon od multikulturalizmu k občianskej integrácii sa v Holandsku prejavil v obmedzení vzdelávania prisťahovalcov v ich materských jazykoch. Naopak, začal sa uprednostňovať nový prístup vyžadujúci aktívnejšie zapojenie prisťahovalcov do procesu socioeconomickej integrácie (Geddes, 2003). V popredí stála požiadavka vyučovania všetkých detí v jazyku príslušníkov autochtónnej spoločnosti. Ovládanie holandského jazyka sa stalo bazálnym predpokladom úspešnej integrácie. Po 11. septembri 2001 narástlo napätie medzi pôvodným obyvateľstvom a prisťahovalcami. Moslimovia sa stali terčom verbálnych ale aj fyzických útokov, mešity cieľom podpalačov (najmä po vražde umelca **Thea Van Gogha** v novembri 2004). Zmeny vo vnímaní imigrantov najmä iného (predovšetkým moslimského) vierovyznania sa odrazili v zavádzaní nových opatrení v rámci integračnej politiky. Dôležité je najmä absolvovanie testu, v ktorom prisťahovalci preukazujú jazykové vedomosti, ale aj znalosti z oblasti kultúry. Jeden z učebných materiálov tvorí audiovizuálny nosič s názvom *Naar Nederland*, ktorý obsahuje o. i. obrázky bozkávajúcich sa homosexuálov a opalujúcich sa žien bez hornej časti plaviek. V neposlednom rade narástla podpora verejnosti pravicových populistov. Vo voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2009 skončila pravicovo-populistická Strana slobody **Geerta Wildersa** s takmer 17 percentami na druhom mieste, od volieb v júni 2010 je tretou najsilnejšou frakciou v Druhej komore parlamentu a ticho podporuje menšinovú koaličnú vládu pravicových liberálov a kresťanských demokratov. **Wilders** o. i. požaduje zastavenie prisťahovalectva z moslimských krajín, odobratie občianstva a následné vyhostenie kriminálnikov z radov prisťahovalcov, zákaz moslimských symbolov, zatvorenie islamských škôl, v prípade vstupu Turecka do EÚ bude požadovať výstup Holandska. Rovnako je aj proti ďalšiemu rozširovaniu únie a kriticky sa vyjadruje aj na adresu nových štátov prístupivších po roku 2004. Podľa **Wildersa** nie je islam

náboženstvom, ale totalitnou ideológiou rovnajúcou sa fašizmu alebo komunizmu (Ross, 2009). Dedičstvo antiimigračne naladeného **Pima Fortuyna** neprebral do svojho programu len **Geert Wilders**, ale aj dlhodobो etablované stranické formácie. Udalosti v Holandsku napokon vyvolali otázniky, či krajina bola niekedy prototypom úspešnej realizácie multikultúrneho modelu, dokonca či holandská spoločnosť je alebo vlastne dakedy bola tolerantnou voči cudzincom (Geldmacher, Rauch, 2008).

Problémy s prisťahovalcami však na prelome storočí nezaznamenali len krajiny typické svojou politikou multikulturalizmu. Zmenami pohľadu na prisťahovalcov prešli aj vo Francúzsku a v Nemecku, teda v štátoch s odlišnými konceptmi integračnej politiky. Vo Francúzsku so svojim asimilačným konceptom na jednej strane narástol počet kriminálnych činov páchatelov z radov cudzincov (hlavne na jeseň 2005), na strane druhej narástla podpora voličov pravicových extrémistov (Engler, 2007). V Nemecku sa pri diskusii o integračnej politike objavujú témy ako nútené sobáše, vraždy rodinných príslušníkov zo cti, nosenie prikrývk hlavy, turecké gymnázium, či zavedenie vyučovania islamu pod štátnym dozorom (Özcan, 2007). Teroristické útoky na civilné ciele v Spojených štátoch amerických si pri schvaľovaní zákona o prisťahovalectve (Štefančík, 2007) vyžiadali otvorenie otázok národnej bezpečnosti. V októbri 2010 **Angela Merkel** spochybnila multikulturalizmus ako vhodný koncept integrácie cudzincov. Odmietla tak myšlienku, že príslušníci rôznych kultúr a náboženstiev môžu žiť šťastne vedľa seba. Zároveň priznala, že povinnosťou cudzincov v Nemecku je urobiť viac pre úspešnú integráciu, predovšetkým naučiť sa nemecký jazyk. Jazyk autochtónnej spoločnosti je bazálnym predpokladom úspešnej integrácie tak pre deti v školských zariadeniach ako aj dospelých ľudí na trhu práce.

Záver

Z príspevku vyplýva, že migračná politika je len všeobecným pomenovaním pre tri a viac subpolitik súvisiacich s medzinárodnou migráciou. Tento počet závisí od rôznych pohľadov viacerých autorov. Základnú kostru migračnej politiky však tvorí politika prisťahovalecká, azylová a integračná. Znázornená situácia v krajinách s rôznymi konceptmi integrácie prisťahovalcov poukazuje na spoločný faktor – zvyšujúce sa napätie medzi príslušníkmi autochtónnej spoločnosti a prisťahovalcami vedie k prehodnocovaniu doteraz aplikovaných modelov integrácie. Teroristické útoky boli zaznamenané v Španielsku ako aj vo Veľkej Británii, nárast pravicového populizmu možno pozorovať tak vo Francúzsku, vo Švajčiarsku, Dánsku, Švédsku, Rakúsku aj

v Holandsku.

Na jednej strane vyvstáva hypotéza, že koncept multikultúrnej spoločnosti nie je primárne zodpovedný za zmenu postoja obyvateľov krajín západnej Európy k prisťahovalcom, nakoľko negatívne tendencie možno pozorovať aj v krajinách s pôvodným asimilačným a etnicko-exkluzivistickým modelom. Príčiny negatívneho vnímania cudzincov je možné nájsť v dôraznej medializácii teroristických útokov islamských fundamentalistov na civilné ciele v Spojených štátoch amerických a v európskych veľkomestách a z toho plynúci strach domáceho obyvateľstva. Vyhlásená vojna proti terorizmu je spájaná často a priori s teroristickými organizáciami, ktorých príslušníci sa hlásia k islamu. Na ilustráciu, vražda holandského politika **Pima Fortuyna** bola najskôr pripisovaná prisťahovalcovi, až neskôr sa zistilo, že ide o „bieleho“, holandského aktivistu z radov ochrancov prírody. K napätiu medzi jednotlivými skupinami obyvateľov prispievajú aj štatistiky o podiele kriminálnych činov prisťahovalcov. Výskumu sociálnej situácie imigrantov v európskych krajinách by prospelo, ak by dôvody kriminality cudzincov boli podrobené dôkladnejšej analýze. Prieskum by mohol odpovedať na otázku, či prisťahovalcov motivuje ku kriminalite ich náboženské vierovyznanie, alebo zlá sociálna situácia, v ktorej sa po príchode do nového prostredia ocitli, resp. úplne iné faktory.

Na strane druhej, koncept multikulturalizmu zlyháva z dôvodu neochoty prisťahovalcov akceptovať právne, kultúrne a politické inštitúcie cieľovej krajiny. Priam podporuje vytváranie uzavretých kultúrnych a etnických komunit, kde platia iné hodnoty a normy než u väčšinového obyvateľstva. Prisťahovalci žijúci v segregovaných enklávach neprejavujú lojalitu voči štátu, niektorí prechovávajú kultúrne vzorce správania zo svojho rodiska. Vraždy zo cti, sobáše z donútenia alebo fyzické zásahy na telách detí bez medicínskeho zdôvodnenia (ženská obriezka) vyvolávajú negatívne reakcie domácej verejnosti. Takto integrované skupiny nemajú motiváciu venovať dostatočnú pozornosť celospoločenským záujmom. Uzatváranie sa do vlastných spoločenstiev bráni vytváraniu spoločných noriem a hodnôt i vzájomnému spoznávaniu. Ak žijú vo veľkých mestských enklávach, problém majú aj s osvojením si jazyka. Deti prakticky do začiatku školskej dochádzky nemusia prísť do styku s jazykom autochtónnych obyvateľov. Zo strany prisťahovaleckých spoločenstiev rastú nároky na uznanie ich kultúrnych zvykov. Medzi tradičné požiadavky patrí rešpektovanie náboženských symbolov a odevov. Mediálne známe sú spory o nosenie šatiek na hlavách žien počas vyučovania, alebo nosenie tradičných odevov na kúpaliskách zakrývajúce celé telo. Vyššie uvedené problémy vedú v súčasnosti

vlády štátov s vysokým počtom prisťahovalcov prehodnocovať doterajšie prístupy v integračnej politike smerom k novému modelu založenému na občiansko-individuálnej integrácii.

Literatúra:

ALI, A. H. 2008. *Rebelka*. Praha: Ikar.

BARGEROVÁ, Z., DIVINSKÝ, B. 2008. *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politík*. Bratislava: IOM.

BARINGHORST, S., HUNGER, U., SCHÖNWÄLDER, K. 2006. Staat und Integration. Forschungsperspektiven zur politischen Intervention in Integrationsprozesse von MigrantInnen. In BARINGHORST, S., HUNGER, U., SCHÖNWÄLDER, K. (ed.) *Politische Steuerung von Integrationsprozessen. Intentionen und Wirkungen*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9 - 26.

BARŠOVÁ, A. 2005. *Integrace přistěhovalců v Evropě: od občanské integrace k multikulturalismu a zpět?* [online] Konference Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit [cit. 20.06.2010]. Dostupné na internete: <http://www.varianty.cz/-download/doc/texts/4.pdf>.

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

BAUBÖCK, R. 2003. Migrationsforschung aus der Sicht der Politikwissenschaft. In BAUBÖCK, R., PERCHINIG, B. (ed.) *Migrations- und Integrationsforschung in Österreich – Ansätze, Schnittstellen, Kooperationen*. Working Paper Nr. 1. Wien: Kommission für Migrations- und Integrationsforschung, s. 30 - 34.

BBC. 2010. *British Schools, Islamic Rules - join in the debate*. [online] [cit. 12.2.2010]. Dostupné na internete: http://www.bbc.co.uk/blogs/panorama/2010/11/british_schools_islamic_rules.html.

Bericht der Unabhängigen Kommission „Zuwanderung“ 2001. *Zuwanderung gestalten, Integration fördern*. [online] [cit. 12.2.2010]. Dostupné na internete: http://www.bmi.bund.de/cln_028/nn_165090/Internet/Content/Common.

BIRSL, U. a kol. 2003. *Migration und Interkulturalität in Großbritannien, Deutschland und Spanien. Fallstudien aus der Arbeitswelt*. Opladen: Leske+Budrich.

Deutsches Bundesministerium der Justiz. Staatsangehörigkeitsgesetz.

- DIVINSKÝ, B. 2005. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava: FES – SFPA.
- DRBOHLAV, D. 2001. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenka v kraji divů). In ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikultúrní společnosti 21. století*. Praha: Portál.
- ENGLER, M. 2007. *Frankreich. Länderprofil* [online]. In *Focus Migration*, č. 2, marec 2007, [cit. 20.10.2010]. Dostupné na internete: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP02_Frankreich_v2_01.pdf.
- ERSANILI, E. 2007. *Niederlande. Länderprofil* [cit. 12.10.2010]. In *Focus Migration*, č. 11, november 2007 [cit. 20.10.2010]. Dostupné na internete: http://www.focus-migration.de/uploadds/tx_wilpubdb/LP11_Niederlande.pdf.
- FAIST, T. 2004. Staatsbürgerschaft und Integration in Deutschland: Assimilation, Transstaatlichkeit und kultureller Pluralismus. In BIZEUL, Y. (ed.) *Integration von Migranten. Französische und deutsche Konzepte im Vergleich*. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag.
- FIJALKOWSKI, J. 1997. Integrationspolitik im europäischen Vergleich. In ANGENENDT, S. (ed.) *Migration und Flucht, Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und die internationale Gesellschaft*. München, s. 154 - 169.
- FREEMAN, G. P. 1992. Migration Policy and Politics in the Receiving States. In *International Migration Review*. Vol. 26, Nr. 4., s. 1144 - 1167.
- GEDDES, A. 2003. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE.
- GELDMACHER, F., RAUCH, A. 2008. Das Ende der multikulturellen Gesellschaft. Rechtspopulismus der Niederländer. In *Die neue Ordnung*, 1/2008, s. 65 - 72.
- HANSEN, R. 2007. *Vereinigtes Königreich. Länderprofil* [online]. In *Focus Migration*, č. 12, december 2007, [cit. 20.10.2010]. Dostupné na internete: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP_12_Vereinigt_Koenigreich.pdf.
- HECKMANN, F. a kol. 2000. *Integrationspolitische Aspekte einer gesteuerten Zuwanderung*. Bamberg: Europäisches Forum für Migrationsforschung.
- HEIDUK, G. S. 2005. *Außenwirtschaft. Theorie, Empirie und Politik der interdependenten Weltwirtschaft*. Heidelberg: Physica-Verlag.
- HELLOVÁ, D. 2008. Integrácia imigrantov. Analýza multikultúrneho modelu vo Veľkej Británii. In *Stredoevropské politické studie*, ročník X., č. 2 - 3, s. 113 - 132.

- HERBERT, U. 2003. *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- HILLEBRAND, E. 2006. *Dicke Luft in Londonistan* [online]. Informationen der Friedrich-Ebert-Stiftung. Mai 2006, [cit. 20.10.2010]. Dostupné na internete: On: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/london/03686.pdf>.
- HIRT, T. (2005): *Svět podle multikulturalismu*. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M. (ed.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., s. 9 - 76.
- HIRT, T. 2007. Přehled myšlenkových proudů a kritik multikulturalismu. In ROSŮLEK, P. a kol.: *Politická filozofie. Aktuální problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- HIRT, T. 2008. Multikulturalismus: uzavřená kapitola, nebo aktuální politická vize? In ŠUBRT, J. a kol. *Soudobá sociologie III*. Praha: Karolinum, s. 294 - 315.
- KRITZ, M. M. 1987. International Migration Policies: Conceptual Problems. In *International Migration Review*, zima 1947, s. 947 - 964.
- KYMLICKA, W., NORMAN, W. 2000. *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- MACKERT, J. 2006. *Staatsbürgerschaft. Eine Einführung*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- MALIK, K. 2005. Born in Bradford. In *Prospect*, 10/2005.
- MAMMEY, U. 2005. Der Integrationsbegriff in der Sozial- und Politikwissenschaft. In HAUF, S.; DIEHL, C. (ed.) *Aspekte der Integration. Eingliederungsmuster und Lebenssituationen italienisch- und türkischstämmiger junger Erwachsener in Deutschland*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 23 - 49.
- MARTINIELLI, M. 2005. *Political Participation, Mobilisation and Representation of Immigrants and their Offsprings in Europe*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 1/05, Malmö University.
- MINTZEL, A. 1997. *Multikulturelle Gesellschaften in Europa und Nordamerika*. Passau: Wissenschaftsverlag Rothe.
- NEUBERT, S., ROTH, H. J., YILDIZ, E. 2002. Multikulturalismus – ein umstrittenes Konzept. In NEUBERT, S.; ROTH, H. J.; YILDIZ, E. (ed.) *Multikulturalität in der Diskussion. Neue Beiträge zu einem umstrittenen Konzept*. Opladen: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9 - 30.
- OBERNDÖRFER, D. 2001. Integration der Ausländer im demokratischen Verfassungsstaat: Ziele und Aufgaben. In Rat für Migration (RfM) (ed.) *Integration und Illegalität in Deutschland*. Onstabrück: Selbstverlag, s. 11 - 29.

- ÖZCAN, V. 2007. Deutschland. Ländeprofil [online]. In *Focus Migration*, č. 1, máj 2007. [cit. 20.10.2010]. Dostupné na internete: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP01_Deutschland_v2.pdf.
- ROSS, A. 2009. „Eine Waffe im Krieg der Islamisierung“. Interview mit Geert Wilders [online]. In *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 20. März 2009. [cit. 20.10.2010]. Dostupné na internete: <http://www.faz.net/s>.
- ROMMELSPACHER, B. 2002. *Anerkennung und Ausgrenzung. Deutschland als multikulturelle Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Campus.
- RUNBLOM, H. 1994. Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective. In *Sociological Forum*, Vol. 9., Nr. 4, s. 623 - 640.
- SARTORI, G. 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán.
- SEIFERT, W. 2000. *Geschlossene Grenzen, offene Gesellschaften? Migrations- und Integrationsprozesse in westlichen Industriestaaten*. Frankfurt am Main: Campus.
- Statistisches Bundesamt.
- ŠTEFANČÍK, R. 2007. Zákon o prisťahovalectve v legislatívnom procese Spolkovej republiky Nemecko. In *Sociálne a politické analýzy*, číslo 2, ročník 1, s. 46 - 62.
- STÝSKALÍKOVÁ (STOJAROVÁ), V. 2005. Der Einfluss des EU-Beitrittes auf die tschechische Integrations- und Migrationspolitik. In SALIMI-ASL, C., WRASSE, E., SCHUCH, G. (ed.) *Die Transformation nationaler Politik. Europäisierungsprozesse in Mitteleuropa*. Budapest DGAP, s. 137-156.
- TAYLOR, Ch. 2001. Politika uznání. In GUTMANOVÁ, A. (ed.) *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia, s. 41 - 90.
- THRÄNHARDT, D. 2005. Integrationspolitik richtet sich nach der Tradition. In *Tera cognita*, 7/2006, s. 88 - 93.
- UHEREK, Z. 2005. Migrace a formy soužití v cílových prostorech. In HIRT, T.; JAKOUBEK, M. (ed.) *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., s. 258 - 274.
- VOGEL, D. 1994. Sozialpolitische Integration als zugewanderungspolitisches Steuerungsinstrument. In *Forum Demographie und Politik*, Nr. 5, s. 132 - 155.
- YUZYK, P. 1965. Canada: A Multicultural Nation. In *Canadian Slavonic Papers VII*. Uverejnené pre Canadian Association of Slavists by the University of Torono Press. Millwood; New York: Kraus Reprint 1976, s. 23 - 31.